

بسم الله الرحمن الرحيم

Sebeb ve Müsebbibler (Sebeb-Sonuç İlişkisi)... Sonuçlar Bizim Elimizle Gerçekleşebilir Mi?

(Örneğin Zafer)

Sebepler ile müsebbiblerin ve sebepler ile sonuçların veya sebebiyet yasası olarak adlandırılan şeyin arasındaki ilişkinin araştırılması; bu ilişki sabit ve değişmeyen bir ilişki mi yoksa değil mi? Bu, düşünce sahiplerinin ve fikrî ve şerî araştırmacıların uzun zamandır üzerinde durduğu bir konudur. Pratikte tüm insanlar arasında kabul edilen şey, bu ilişkinin apaçık ve kesin olduğudur. Bu bağlantı, Allah Subhanehu ve Teala'nın kaderi ve O'nun eşyalar ile insanlar arasındaki değişmeyen sünnetidir.

Bu bağlamda “sebeb” lafzı iki anlamda kullanılmaktadır: birincisinde kastedilen mana, akliyat (akli şeyler) ve mahsûsatlardır (hissedilen şeylerdir), yani bir şeyin, kendisinden kaynaklanan başka bir şeyin sebebi olmasıdır; tıpkı camın, sert bir şeye çarptığında kırılması, ipe asılan bir şeyin ipin kopmasıyla düşmesi veya kapalı bir cismin, içindeki basıncın devam etmesiyle patlaması gibi. İşte bu çarpma, kopma veya baskı, bir sonucun veya müsebbibin (sebeple meydana çıkanlar, neticeler) akli sebebidir ki bu da kırılma, düşme veya patlama olup sebep meydana geldiğinde ve meydana gelmesiyle, yani olduğunda ve olmasıyla birlikte kesinlikle müsebbible (sebeple meydana çıkan) sonuçlanır. Sebeb lafzı, aynı şekilde fıkıh usulünde şer'i ıstılah manasında da kullanılmıştır; bu da oruç veya bayramın farziyetini ispatlamak için Ramazan hilali veya Şevval hilalinin görülmesi ya da akşam namazının farziyetini ispatlamak için güneşin kaybolması gibi. Dolayısıyla bu, olduğunda oruç, bayram veya akşam namazının hükmünün ispat edildiği, olmadığında ise edilmediği anlamındaki sebeptir. Yani hükmün, sebeple değil şerî deliliyle ispat edilmesidir; çünkü bu, akli bir sebep değildir. Bu nedenle akliyetlerde sebebin, olduğunda ve olmasıyla birlikte müsebbibin (sebeple meydana çıkan) ispat edildiği söylenir. Bu araştırmada murat edilen, akliyat ve mahsûsatlardaki (hissedilen somut şeyler) sebep olup bu da kendisiyle hedefe ulaşılması istenen amel veya amellerdir ve murat edilen hedef ise müsebbib veya sonuçtur.

Sebeb ve müsebbiblerin araştırılması, her bir sebep ve müsebbib ya da sebep ve onun sonucu olduğu zannedilen şeyler için geneldir. Örneğin eğitim, sonucunda istenilen ve arzu edilen başarının sebebi olduğu gibi tarım da, sonucunda istenilen ve arzu edilen hasadın sebebidir. Ayrıca savaş ve savaşmak için hazırlık yapmak, kendisiyle zafer, nüfuzu yaymak, otorite ve düşman terörü gibi sonucun kastedildiği bir sebep olurken, ukubatlar ise muhalefetleri önlemek akli, maddi ve pratik sebep olmasının yanı sıra İslam Devleti'ni kurmanın şerî metodu ise, hedeflenen sonuç olan devletin kurulması için maddi ve pratik bir sebep olmaktadır. Dolayısıyla sebepler ve mesebbibler konusu genel olup tüm bu meseleler veya örnekler bu konunun kapsamına girmektedir.

Bu araştırma, bu konular için genel olduğuna göre, sebep, müsebbib, sonuç veya hedef olarak bunlardan herhangi birine intibak edecek olan, diğerlerine de intibak edecektir. Bunun hakkında en sık dile getirilen ve sorulan, gerçekleştirilen amellerin bir sonucu olması vasfıyla zaferdir.

Eğer sebep ile müsebbib arasındaki ilişki kaçınılmazsa -ki öyledir- bu, sebeplere bağlanmanın kaçınılmaz olarak sonuçlara yol açacağı anlamına gelmektedir. Yani zaferin sebeplerine bağlanmak, kesinlikle zafer yol açacaktır; peki bu doğrumu dur? Zaferin sebepleri onu hedefleyenlerin elinde olduğuna göre bu, sonuçların da aynı şekilde onların eliyle olacağı anlamına gelmektedir; peki bu doğru mudur? Bu sorular, araştırmanın gerekliliklerinden bazılarıdır.

Aynı şekilde bunun gerekliliklerinden biri de, zafer ile onun sebepleri arasındaki bağlantının kaçınılmazlığının tespit edilmesinin ardından, bu gerçek ile subuti kati şeri nâsslar arasında uzlaşma olmalıdır ki delaleti kati olan zaferin, Allahu Teala'nın şu kavlinden dolayı sadece Allah katından olmasıdır:

"Zafer ancak Aziz ve Hakim olan Allah'ın katındadır." [Al-i İmran 126] Ve şu kavlinden dolayı: **إِنْ يَنْصُرْكُمْ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ**

"Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek hiç kimse yoktur. Eğer sizi bırakırsa, ondan sonra size kim yardım eder? Müminler ancak Allah'a güvenip dayanmalıdırlar." [Al-i İmran 160] Ve şu kavlinden dolayı: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا**

اللَّهُ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ **"Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a (Allah'ın dinine) yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınızı kaydırmaz/sizi sabit kılar."** [Muhammed 7] Bazı gözlemciler bu durumda bir çelişki olduğunu

düşünerek, bu hakikati sorgulamaya veya bunun hakkında şüpheye düşmeye başladılar. Başka bir deyişle şu sorular ortaya çıktı: Zaferin gerçekleşmesi, sadece maddi sebebiyet yasasına binaen sebeplere mi bağlıdır, yoksa ister sebeplere bağlanma olsun isterse olmasın sadece Allah katından mıdır? Başka bir deyişle: Zaferin maddi sebeplerinin olması ve sebeplere bir şekilde bağlanıldığında kaçınılmaz bir sonuç vermesi ile zaferin sadece Allah katından olması arasında bir çelişki var mıdır? Sebeplere bağlanıldığında zaferin mutlaka ve her zaman meydana geldiği söylenirse, o zaman bu, zaferin Allah katından olduğunu belirten nâsslarla çelişir mi? Zaferin Allah katından olup sebeplere bağlı olmaksızın onu dilediğine verdiğini söylemek, hazırlık yapma emrinin sadece ibadet niteliğinde şerî bir teklif olduğu ve zafer üzerinde olumlu veya olumsuz bir etkisi olmadığı ve sebebiyet yasasıyla çeliştiği anlamına gelir mi? Böylece ortaya çıkan ve soru işaretleri uyandıran sorunlar netleşmiş oldu. Sorun şu ki, sebep ile müsebbib arasındaki ilişki kesin bir hakikat ve zaferin Allah katından olduğuna dair nâssların da aynı şekilde kesin bir hakikat olup hakikatler birbiriyle çelişmezler. Peki bunun tefsiri nedir? Bu sorun nasıl çözülür, bu iki hakikat arasındaki çelişki nasıl giderilir ve bu ikisinin uzlaşısı nasıl ortaya çıkarılır?

Öncelikle cevap, ister akli hakikatler ve kendi arasındaki şeyler olsun, ister şerî hakikatler ve kendi arasındaki şeyler olsun, isterse şerî ve akli hakikatler ve ikisi arasındaki şeyler olsun hakikatler birbiriyle çelişmez ve birbirine aykırı değildir; zira bunları hepsi hakikatlerdir. Eğer aralarında herhangi bir çelişki görülürse, bu hakikat değildir, aksine bilgi, inceleme ve dikkatli bir bakışla

ortadan kalkacak olan bir karışıklıktır. Bu nedenle hakikat değil, görünür bir çelişki olarak adlandırılır.

Bu nedenle sebebiyet yasası veya sebepler ve sonuçları arasındaki kaçınılmaz ilişki ile zaferin sadece Allah katından olduğu hakikati arasında bir çelişki yoktur. Eğer sebep tamamen gerçekleşirse, müsebbib veya sonuç da kaçınılmaz olarak meydana gelir ve Allah da eşyaları ve sünnetlerini bu şekilde takdir etmiştir. Şayet sonucun meydana gelmediğini gördüğümüzde bu, yasanın ihlali anlamına gelmez, aksine sebebin gerçekleşmediği veya tam olarak gerçekleşmediği anlamına gelir. Failin, öyle olmadığı halde yaptığının bir sebep olduğunu zannetmesi gibi bir hata da olabilir. Ya da sebebi ortadan kaldıran veya ona mani olan ve engeller mesabesinde olan olaylar da olabilir ki bu çokça vuku bulmaktadır. Veya sebeplere bağlanmada eksikliğin ve yetersizliğin olması; bu da sonucu, kesin değil, olası bir hale getirmektedir. Kuvvetle muhtemel, sebeplere bağlanmanın ölçülü olmasıdır. Bu durum daimi olmalıdır; zira ilmi ve konumu ne olursa olsun herhangi birinin sebeplere tam olarak bağlanması imkansızdır; çünkü sebepleri tam olarak bilemeyeceği gibi onun hakkında bildikleri her şeye de bağlanamayacak olmasının yanı sıra meydana gelen olayları ve değişiklikleri de bilemez; bu da sebeplere bağlanmanın eksik olmasına ve tam olarak bağlanmanın imkansız olmasına neden olacaktır.

Bu nedenle sonucun gerçekleşmesindeki hata veya kusur, sebeplerin müsebbilere bağlantısı yasasındaki bir kusurdan kaynaklanmamakta, aksine sebeplere bağlanmadaki hata ve eksiklikten kaynaklanmaktadır. Bu eksiklik, idrak edilen veya imkan dahilinde olmayan sebeplerinin varlığına ek olarak, sonuçların da garanti olmamasına neden olmaktadır. Bu nedenle sonuçların Allah Subhanehu'nun elinde olduğu ve ne kadar sebeplere bağlanırsa bağlansın çalışanın elinde olmadığı kesindir. Dolayısıyla insan, sonuca ulaştıracağına inandığı sebeplere bağlanmaya çalışır ve bunu yaptığında da ancak bunlardan algıladığı kadarına ve algıladığından da yapabileceği kadarına bağlanabilir. Dolayısıyla insanın algısı sınırlı ve eksik olduğu gibi aynı şekilde gücünün de sınırlı ve eksik olmasından dolayı, sonucun veya hedefin gerçekleşmesi onun elinde değil, aksine Allah Subhanehu'nun ilminde ve sadece O'nun elinde olacaktır.

Şöyle denilebilir: Ancak ister duvarın yıkılması ve cinayetin işlenmesi gibi basit bir amel olsun, isterse modern ve gelişmiş sanayiler gibi birçok adım ve aşamalara sahip olan ameller gibi karmaşık olsun, birçok amelde sonuçların gecikme olmadan gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Cevap şudur: talep edilen hedefin sebepleri veya kendisine ulaşılmak istenen sonucun sebepleri ne kadar yakın, karmaşıksız, anlaşılabilir ve kendisine ulaşılabilir ise, sebeplere bağlanma olasılığı bir o kadar arttığı gibi sonucun gerçekleşmesi de artar ancak bunlar, tamamlanmaya ulaşmayacaktır. Çünkü insanın idrakinin ve gücünün dışında her zaman bir şeyler vardır. Zira meydana gelen birtakım engeller veya manialar vardır ki bunlar, unutkanlık veya ölüm, karşıt amellerin meydana gelmesi veya deprem, rüzgar, salgın hastalıklar ve benzerleri gibi doğal afetlerin meydana gelmesi gibi sebeplere bağlanmanın tamamlanmasını engellemektedir. Dolayısıyla sebeplere bağlanmak kesinlikle sonuca götürür;

ancak peygamber bile olsa insana ne kadar bilgi ve güç verilirse verilmiş olsun, sebeplere yüzde yüz tam olarak bağlanması imkansızdır.

Mesele, Allahu Teala'nın şu kavlinden dolayı daha da açık bir hale gelmektedir: **“Şüphesiz ki bir kavim, kendi nefisini değiştirmedikçe; Allah da onları değiştirmez.”** [Rad 11] Dolayısıyla bu nâss, insanları değiştirenin Allah Subhanehu olduğunu ve insanlar nefislerindeki değiştirenceye kadar onları değiştirmeyecek olanın da aynı şekilde Subhanehu'nun olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bu da dikkat çekicidir; çünkü eğer onlar nefislerinde olanı değiştirirlerse, işte o zaman değişirler ve değişim meydana gelir. Peki neden Allahu Teala, bunun ardından onların halini değiştireceğini söylüyor? Cevap; daha önce de belirtildiği gibi değişimin sebeplerinden bir kısmının insanların elinde olduğu gibi bir kısmının da insanların idraklerinin ve güçlerinin dışında olmasıdır. Bu yüzden onların ellerinde olanları değiştirmeleri gerekir; eğer bunu yaparlarsa, o zaman Allah Subhanehu ve Teala ellerinde olmayanları değiştirir ve arzu edilen değişim gerçekleşir.

Örnek olarak savaşta zafer ele alınırsa, yukarıda geçenler daha net ortaya çıkacaktır. Zira zafer, hazırlık, planlama, savaş ve benzerleri gibi sebeplerle ulaşılan, hedeflenen bir sonuçtur. Bu yüzden zaferin sebeplerine bağlanmak, onun gerçekleşmesi için gereklidir. Ancak sebeplere bağlananlar, fikri, maddi ve askeri olarak ne kadar güçlü ve ne kadar analiz ve planlama yeteneklerine sahip olurlarsa olsunlar, zaferin tüm sebeplerini veya sebebini tam olarak kuşatamayacaklar ve hazırlık eksik olarak kalmaya devam edecektir. Buna düşmanın da planlar yaptığı ve sebeplere bağlandığı eklenmelidir. Aynı şekilde buna, ihlalin, ihanetin, darbenin, suikastların, liderlerin ölümünün ve hastalıkların yayılmasının meydana gelmesi veya doğal afetlerin ve benzerlerinin meydana gelmesi gibi sadece Allah'ın bildiği olağanüstü durumlar da eklenebilir. Bunlar, zaferin sebeplerini kuşatmanın imkansız olduğunu ve kendisine bağlanılan sebeplerin beşeri veya doğal sebeplerle devre dışı kalabileceğini gösteren gerçek örneklerdir. Bu da gösteriyor ki hissedilen vakıalar, zafer de dahil sonuçların ve hedeflerin, sadece Allah katından olduğuna delalet etmektedir. Böylece söz konusu çelişki ortadan kalkmakta ve bunun zahiri ve hayali bir çelişki olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu konuyla ilgili başka hususlar da vardır ki bunlardan biri de, örneğin yardımın Allah katından olmasıdır; eğer kâfirler, kendileri gibi kâfirlere veya Müslümanlara galip gelirse, o zaman onlara zafer veren Allah mı oluyor? Bunlardan biri de ayetlerin, Allah'ın müminlere yardım etmesinin, onların da O'na yardım etmelerinin şart olduğuna ve O'na yardım ettikleri takdirde onlara yardım edeceğine delalet etmesidir. Müminlerin Allah Subhanehu'ya olan yardımı, O'na ibadet edip itaat etmeleridir. Peki bu şart, onlar Allah'a isyan ettikleri takdirde, O'nun onlara yardım etmeyeceği anlamına mı gelmektedir? Ayrıca bunlardan biri de, sonuçların bizim elimizde değil de Allah Subhanehu'nun elinde olduğunu söylemek, insanlar ve mükellef olanların, yenilgilerden veya hedefleri gerçekleştirmede başarısız olmalarından sorumlu olmadıkları anlamına mı gelmektedir?

İlk sorunun cevabı, Allahu Teala'nın şu kavlidir: وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ "Zafer ancak Aziz ve Hakim olan Allah'ın katındadır." [Al-i İmran 126] Dolayısıyla zafer, onun sadece Allah katından olduğuna hasredilmiş olup bu, ister müminlerin zaferi isterse de kâfirlerin zaferi olsun, her zafer için geneldir. Bu da Allah Subhanehu ve Teala'nın hem müminlere ve ibadete bağlı olanlara yardım ettiği, hem de mümin olmayanlara, ibadet etmeyenlere ve itaatkâr olmayanlara yardım ettiği anlamına gelmektedir.

Bu da şu soruyu akla getiriyor; eğer asi olanların, kâfirlerin ve benzerlerinin zaferi Allah Subhanehu'dan geliyorsa, o zaman bu, müminlerin imanına ve Allah'ın onlara yardım etmeyi, onların da Kendine yardım etme şartına delalet eden ayetlerle çelişmiyor mu? Tıpkı Allahu Teala'nun şu kavli gibi: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ "Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a (Allah'ın dinine) yardım ederseniz O da size yardım eder." [Muhammed 7] Ve şu kavli gibi: إِنَّ يَنْصُرْكُمْ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرْكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ "Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek hiç kimse yoktur. Eğer sizi bırakıverirse, ondan sonra size kim yardım eder? Müminler ancak Allah'a güvenip dayanmalıdırlar." [Al-i İmran 160] Ve şu kavli gibi: وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ "Mü'minlere yardım etmek Bize hak oldu." [Rum 47] Bir şartın yokluğunun, yokluğu gerektirdiği bilinmektedir. Peki Allah'ın günahkârlara ve kâfirlere yardım ettiğini söylemekle iman ve itaatin Allah Subhanehu'nun yardımını nail olmak için şart olduğu söylemek arasında bir çelişki yok mudur?

Cevap, bu nâsslar arasında kesinlikle bir çelişki yoktur. Zira Allahu Teala'nın, وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ "Zafer ancak Allah'ın katındadır." [Al-i İmran 126] kavli, ister kafirler ister müminler olsun tüm zafer için geneldir. Nitekim bu genel olan delile ek olarak, konuyla ilgili genel olanı teyit eden özel bir delil de gelmiştir. Bu da Allahu Teala'nın, Perslere karşı Rumlara verdiği zaferdir; zira Allahu Teala, Rumların galip geleceğini ve bunun Allah'ın onlara yönelik yardımı olacağını haber vermiştir. Nitekim Allahu Teala şöyle buyurmuştur: وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ * بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ "O gün Allah'ın zafer vermesiyle müminler sevinecektir. Allah, dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok merhametlidir." [Rum 4-5] Rumların kâfir oldukları, yani iman ve itaat şartının onlarda hasıl olmadığı bilinmektedir. Bu söz sabittir. Ayrıca nâsslar, Allah'ın müminlere yardım etmesinin, onların da Allah'a yardım etmeleri şartına delalet etmektedir. Zira Allahu Teala'nın, إِن تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ "Eğer siz Allah'a (Allah'ın dinine) yardım ederseniz, O da size yardım eder." [Muhammed 7] şeklindeki kavlinin, buna yönelik delaleti katidir. Ancak bu, itaatsizliğin Allah'ın yardım etme olasılığını ortadan kaldırdığı anlamına gelmez. Bunun açıklaması, bu şartın zafer elde etmek için bir şart olmadığı, aksine onların O'nun yardımını hak etmeleri nedeniyle Allah'ın onlara yönelik zaferinin kaçınılmaz bir şart olduğudur. Yani Allah Subhanehu ve Teala, müminlerin imanını ve onların O'na yardım etmesini, O'nun da onlara yardım etmeyi kendine vacip kılmasıdır. Zira bu, Allah'ın bir vaadi ve müminlere bir lütuf olarak kendi üzerine yazdığı bir ahdidir. Tıpkı Allahu Teala'nın şu kavli gibi: وَعَدَّا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ (Bu), Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da Allah üzerine hak bir vaaddir. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır!" [Tevbe 111] Ve şu kavli gibi: كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ "Rabbiniz kendine, merhamet etmeyi yazdı." [En'am 54] Buradaki aynı durum, zafer meselesi için de geçerlidir; bunu

da Allahu Teala'nın şu kavli teyit etmektedir: **“İnanan kimselere yardım etmek Bize hak oldu.”** [Rum 47] Dolayısıyla bu, Allah'ın bir vaadi, yani O'nun bir ahdi veya Subhanehu'nun, eğer böyle yaparsanız, size yardım ederim şeklinde kendi nefesine yazdığı bir vaadidir. Allahu Teala'nın, **“Eğer siz Allah'a (Allah'ın dinine) yardım ederseniz, O da size yardım eder.”** [Muhammed 7] kavlindeki şart, Allah'ın onlara yardım etmesi için bir şart değildir, aksine Allah'ın onlara yardım edeceğine dair ahdinin ve vaadinin meydana gelmesi için bir şarttır. Şüphesiz Allah, vaadinden ve ahdinden asla dönmez. Buna göre iman veya itaatin ortadan kalkmasıyla, Allah'ın yardımı ortadan kalkmaz, ancak O'nun yardım etme vaadini ortadan kaldırır. O zaman istediğini yapar; yani yardım eder ya da yardım etmez, bu gruba veya şu gruba yardım eder, bu grubu ya da şu grubu yardımsız bırakır. Tıpkı Allahu Teala'nın, Rum suresinde şöyle buyurduğu gibi: **“Allah, dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok merhametlidir.”** [Rum 5] Ama eğer onların imanları ve (ibadete) bağlılıkları gerçekleşirse, o zaman Allah Subhanehu'nun onlara yardımı vacip olur.

Başarısızlık, yenilgiler veya zaferin gerçekleşmemesinden sorumlu olma meselesine gelince; bunun cevabı, bunların hepsinin sonuçlar olup sonuçların sadece Allah'ın elinde olduğu ve insanların elinde olmadığıdır. Allah Subhanehu ve Teala şöyle buyurmuştur: **“Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir.”** [Bakara 286] Bu nedenle amelleri yerine getirenlerden sonuçlardan dolayı sorumlu tutmak doğru değildir, ancak sonuçlara yol açacak sebeplere bağlanmaları konusunda sorgulanmaları ve bu konuda muhasebe edilmesi doğru olur ve gereklidir. Ayrıca bunlara bağlanmada gösterdikleri ihmal, eksiklik veya hatadan dolayı da muhasebe edilirler. Çünkü sonuçlara, kendilerine bağlanılan sebeplerden dolayı ulaşılır. Dolayısıyla teklif (yükümlülük), sonuçlara değil, sebeplere aittir. Bu nedenle tekliflerde örneğin “muzaffer olun” ifadesini görmüyoruz ancak şu ifadeleri görüyoruz: **“Hazırlayın”** [Enfal 60], **“Sefere çıkın.”** [Tevbe 38], **“Savaşın.”** [Tevbe 123], **“Onları öldürün.”** [Nisa 89], **“Boyunlarını vurun.”** [Muhammed 4] ve **“Bağı sıkıca bağlayın (esir alın).”** [Muhammed 4] Eğer bir şeyin sonucu emir olarak gelirse, onun sonuçtan sebeplere yönlendirilmesi gerekir. Örneğin şeriat, Müslümanlara sevgiyi emreder, ancak sevgi kişinin yapması için takdir edilmiş bir amel olmadığı gibi örneğin satış, savaş, namaz veya konuşma gibi de değildir, ancak sebepleri ile meydana gelen bir sonuçtur. Bu nedenle Sallallahu Aleyhi ve Sellem insanların birbirlerini sevmelerine yol açan sebepler mesabesinde olan karşılıklı selamlaşma ve hediyeleşme gibi bazı fiilleri tavsiye etmiştir. Zira Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: **“İman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olamazsınız. Size yapmanız halinde birbirinizi seveceğiniz bir şeyi göstermeyeyim mi? Aranızda selamlaşmayı yaygınlaştırınız.”** [Müslim'in lafzıyla Şeyhan rivayet etmiştir.] Buhari'den de şöyle rivayet edilmiştir: **“Birbirinize hediye veriniz ve birbirinizi seviniz.”**

Hesap verebilirlik ve muhasebe meselesinde, sonuçlara değil de sebeplere bağlanması gerektiğine kısaca değinmek istiyorum; Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile birlikte meydana gelen vakalara bakmak ve bunlar üzerinde tedebbür etmek, tamamen yukarıda geçenlere delalet etmektedir. Örneğin Müslümanlar, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in komutasında oldukları halde Uhud savaşında yenilgiye uğradılar; bu sonuçtan dolayı onu muhasebe etmek veya ihmalkarlığı sebebiyle onu suçlamak mümkün değildir; çünkü Sallallahu Aleyhi ve Sellem, kendisine vahyedilen masum biridir. Sadece onun mümkün olan en iyi şekilde sebeplere bağlandığı söylenebilir. Aynı şey Huneyn gazvesi için de söylenebilir; zira Müslümanlar, muzaffer olmadan önce savaşın başında yenilgiye uğradılar. Bedir savaşına gelince; Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem ordugahını kurmak için bir yer seçti ve bu, sebeplere bağlanmaktır; ancak Hubab ibn Münzir Radyallahu Anh, zaferin gerçekleşmesi için bu yerden daha iyi bir yer olduğunu söyleyerek görüşünü bildirdi, Sallallahu Aleyhi ve Sellem de onun görüşünü aldı ve yerini değiştirdi. Bu da sebeplere bağlanmaya eksiklik ve hatanın girebileceğine ve çabanın girebileceğine ve tavsiye ve muhasebenin gerekli olduğuna delalet etmektedir. Sonuçların aksine; zira gerek Uhud'daki yenilgiden gerekse Huneyn savaşının başlangıcında meydana gelenlerden dolayı muhasebe meydana gelmemiştir. Ayrıca Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Hendek savaşında, hendeği kazmasına ve elinden geldiğince hazırlık yapmış olmasına rağmen, neredeyse tavizler verecekti; ama bu tavizler, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in elinde olmayan olası bir yenilgiyi önlemek için almak istediği, kendi elinde olan bir sebepti. Ancak sahabeler sebep konusunda onunlar tartışlar; bu yüzden o da fikrini değiştirdi.

Yukarıda verilen birçok örnek, insanların sebeplere bağlanmasının kesin sonuçları gerçekleştirmeyi tamamlamadığına delalet ettiği gibi sonuçların sadece Allah'ın elinde olduğuna ve muhasebenin, sonuçlar üzerinde değil de sebeplere bağlanma üzerinde olduğuna da delalet etmektedir. Buradan ortaya çıkmaktadır ki, sebeplere bağlanmak, bilgi eksikliği ve hatalı değerlendirme olduğunda, engeller ortaya çıktığında ve başarısızlık meydana geldiğinde tamamlanmaz. Bu yüzden her bir engel, hata veya eksikliğe çözüm bulmak için sebepleri yeniden gözden geçirmek gerekir. Başarı ve yardım Allah'tandır.

Hizb-ut Tahrir Merkezi Medya Ofisi İçin Yazan

Dr. Mahmud Abdulhâdî